

передбачається посадити суворо однотипну і однорозмірну деревну рослинність – липу, клен гостролистий, каштан тощо, які мають щільну і разом з тим компактну крону. Важливим елементом композиції ботанічного саду є ставок, на який орієнтовано один з кращих його пейзажів – центральний партер.

Наведений у статті матеріал не охоплює усього різноманіття способів створення ботанічного саду, а лише може характеризувати окремі композиційні прийоми його формування, які застосовували автори проекту – архітектори Юрій Криворучко, Степан Тупісь, Володимир Дідик.

1. Косаревский И.А. *Композиция городского парка.* – К., 1977. 2. Родичкин И.Д. *Человек, среда, отдых.* – К., 1977. 3. Залеская И.С., Микулина И.Д. *Ландшафтная архитектура.* – М., 1977. 4. Alexander Łukasiewicz. *Ogrody botaniczne i arboreta w Polsce. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Lesne.* – Warszawa, 1987. *Проблеми ландшафтної архітектури, урбоекології та озеленення населених місць. Том 3. Охорона історичних культурних ландшафтів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції.* – Укр. ДЛТУ. – Львів, 1998. – С.130.

УДК 7123.01

Соснова Н.С.

НУ “Львівська політехніка”, кафедра містобудування

ХАРАКТЕРИСТИКА ПАЛАЦОВО-ПАРКОВОГО КОМПЛЕКСУ У СЕЛІ КРИСОВИЧІ ХVIII–ХІХ СТ.

© Соснова Н.С. 2000

На основі ознак об’єкта визначено тип парку, що був закладений при палаці.

Село Крисовичі Мостиського району (4 кілометри на південь від Мостиськ) розташоване на лівому березі річки Січній. Вперше у письмових документах Крисовичі згадуються 1469 роком [1]. Назва села походить від Крисів, руської шляхетної родини. На початку ХVIII ст. село належало родині Злочовських, спочатку Стефану Злочовському – галицькому хорунжому, а потім його синові Михайлу Янові Злочовському, котрий писався паном і власником Хотимиру і Крисович. Наприкінці ХVIII ст. власником був Адам граф Мнішек, великий коронний хорунжий, кавалер ордену білого Орла і Святого Станіслава. За описом 1786 р. він вимуровав палац, палацовий костел і заклав парк “з каналами і фонтанами, гостьовими будинками, звіринцями, ...так прекрасно, багато, коштовно і нафантазовано, що справа ця не посоромила б і монарха” [2]. Планувальна структура села Крисовичі і палацово-парковий комплекс зафіксовані на карті “Галичини і Льодомерії” (1779-1782 рр.), котра дає повну характеристику краю як щодо розселення, так і щодо природно-ландшафтних умов (рис.1) [3]. Та вже через якихось чотири десятки років про велич цього закладення Юліан Німцевич в описі своєї подорожі польськими землями (1811–1828 рр.) говорить в минулому часі: “колись тут був старий замок, французький парк, зарослі багнища і вільшина, що оточувала їх”. Натомість він із захопленням оповідає про піклування парком вдовою графа Феліцією, “що смаком, старанням і фінансуванням зробила це місце одним з найприємніших” [4].

Славний в тих краях і поважністю господарства і красою місцевості палацово-парковий комплекс був композиційним завершенням південної окраїни села. Принцип композиції маєтку є класичним: подвір'я житлово-репрезентативного характеру, за ним регулярно розпланована частина, а далі ландшафтна. Як правило, ці три одиниці комплексу “насаджуються” на одну або декілька композиційних осей. У даному випадку підкреслено основну вісь. Вона проходить через двірські забудовання, регулярну частину з дев'яти прямокутних квітників і попри двох різних за величиною прямокутних ставків. Допоміжними композиційними осями є дві алеї, обсажені деревами, “з тією їх любовою тінню”, що відходять променями від середини основної осі.

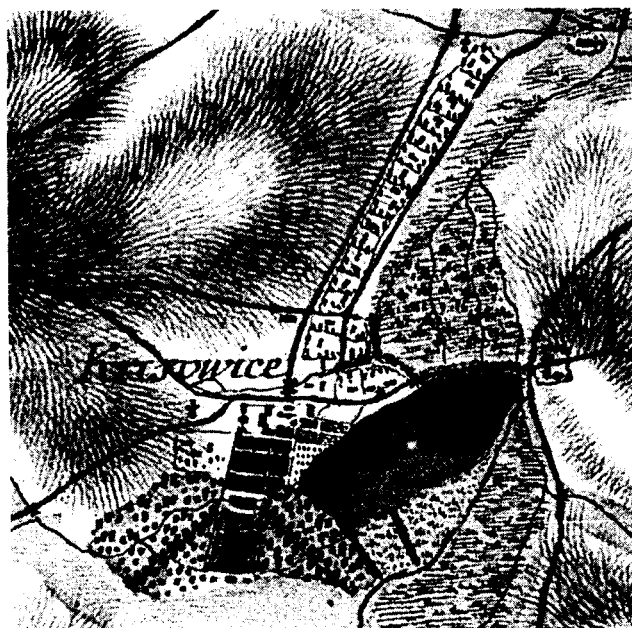

Рис.1. Село Крисовичі на карті Міга 1779-1782 рр.

На початку XIX ст. планувальна структура Крисовицького палацово-паркового комплексу, що був на той час вже власністю графа Стадницького [5], зазнає певних змін. Успадкувавши “по своїх предках парк в давнім стриженім, тінистім і поважнім стилю; і як почав валити віковічні липи, цілі вуличні стіни” закреслював новими перспективами, “шпалери, що нашим прабабцям були сердечними приятельками, викорінювати, і ось хоч менш тінисто, менш поважно, менш по-нашому, але зробилось і гарно, і голо, і по-англійськи” [6]. Картографічним підтвердженням зміни у планувальній структурі Крисовицької маєтності є кадастровий план 1852 р. (рис.2) [7]. Композиційні елементи закладення zostалися, в основному, ті ж самі, проте з них вже не будується така чітка модель комплексу, як це було сімдесятьма роками раніше. Незмінним залишається взаєморозміщення функціональних зон: житлово-репрезентаційна, господарська, відпочинкова – парк.

Периметральна забудова житла формує класичне парадне подвір'я з великим круглим квітником посередині і меншими по периметру. Подвір'я розкривається в глибину закладення парком. Цілісність сприйняття житлової і паркової частин забезпечує композиційна вісь – головна паркова алея. Приблизно через 140 метрів перпендикулярно до неї проходить друга алея, що веде в іншу зону – в пейзажний прогулянковий парк. Він займає значну північно-східну частину закладення і протягом 300 метрів межує з озером. Оскільки землі цієї приозерної частини маєтності болотисті, зі струмками, парк набув острівкового характеру з багатьма крученими алеями [8].

Господарське подвір'я в північно-західній частині маєтку має окремий під'їзд і дорогу, що веде з полів. При ньому розплановані прямокутні травники, що залишилися від попереднього композиційного задуму.

Обширні, частково болотисті території на півдні палацово-паркового комплексу в кращих традиціях закладення пейзажних парків непомітно перейшли в природне оточення. Єдиним свідченням втручання людини були тут кілька алеї, мостики через потік і альтанка.

Довговічність історичних парків і садів залежить від ступеня їх взаємодії з ландшафтом. Якщо парк є частиною природного каркасу, то його існування буде тривалішим від

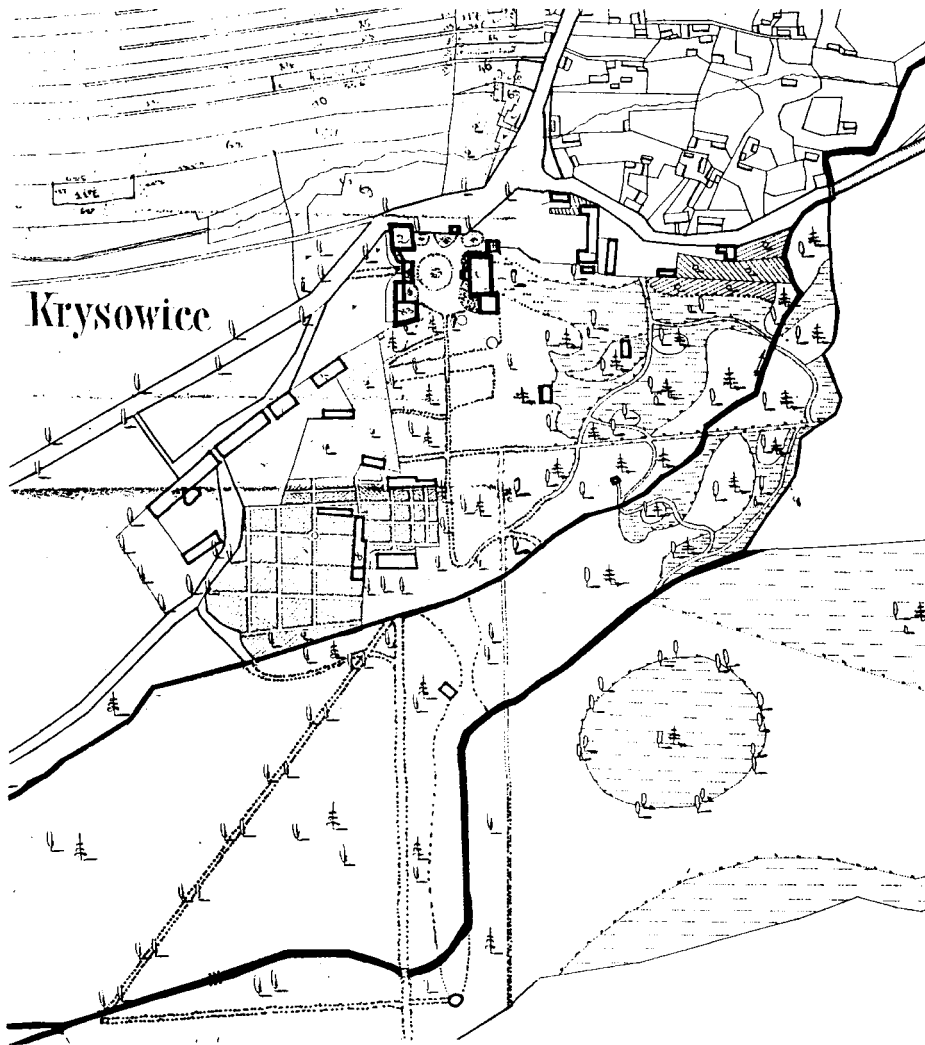

Рис.2. Кадастровий план палацово-паркового комплексу у селі Крисовичі, 1852 р.

“поверхневого” парку. За Микуліною на основі “узагальненого образу” сад поділяється на “архітектурний”, “раціональний”, “натуральний” і “образотворчий”. Приналежність історичного ландшафту до того чи іншого типу визначається за п'ятьма ознаками [9]. У Крисовичах домінування чи то архітектурних споруд, чи планувальної структури не було однозначним – вони виступали на рівних. Те саме і з другою ознакою – провідним ландшафтним компонентом: активним було перетворення рельєфу і в той же час важливим (але не основою структури) був “водний” модуль. Ландшафтні компоненти використовуються у сукупності, а не виокремлюються котрийсь із них. Планувальний композиційний принцип маєності полягає у єдності побудови парку і споруд. Художня направленість об'єкта знову поєднує у собі ознаки різних типів парку: явною є презентабельність палацового комплексу і в той же час опосередковано виражена виробнича функція. Характеристика вказує на змішаний тип планування у Крисовичах, що, ймовірно, пов'язано з багатофункціональним характером парків і садів (за Микуліною). Та, оскільки у крисовицькій маєності початково ландшафт формувався за закономірностями архітектурної композиції, то його можна охарактеризувати як поєднання “архітектурного” і “раціонального” садів.

Критерієм цінності пам'ятки архітектури чи садово-паркового мистецтва є вік, стан збереженості рельєфу і планувальної структури.

Садибно-паркові комплекси за характером еволюції поділяються на чотири типи (рис.3.). Оскільки II тип, котрий пройшов усі етапи розвитку садибно-паркових комплексів, є найменшим у кількісному відношенні; а таких, де на сьогодні збережений рельєф чи планувальні елементи – взагалі одиниці, то увага до них є найбільшою. Крисовицький палацово-парковий комплекс хоча і не зберігся дотепер, та його вік і складність композиції заслуговують на вивчення.

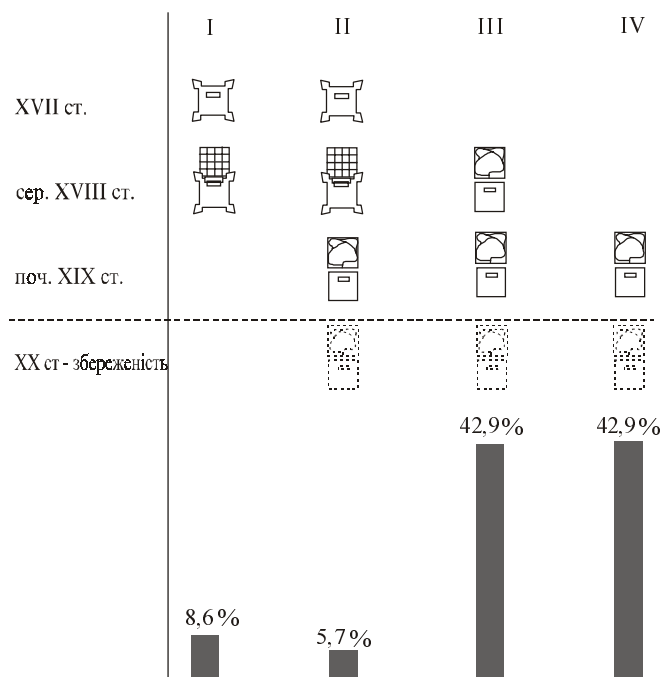

Рис.3

Палацово-парковий комплекс села Крисовичі за класифікацією належить до значних закладень: 282 морги орної ріллі, 88 моргів лук і городів, пасовищ – 39, лісу – 71 морг. У колекції, що була в палаці, знаходився портрет короля Яна III. У 1881 р. тут кілька днів під час своєї подорожі по Галичині перебував цісар Францішек Юзеф I [10].

Та всі ці заслуги для часу, очевидно, мало важили. Оскільки маєток був обширним, добре доглянутим і зручно розташованим, мав господарські будівлі (конюшні, стодоли), то як і більшість таких значних володінь був забраний в часи колективізації під колгоспний двір [11]. Наслідком такого функціонального порушення є відчуження історичної території та деградація, спричинена навантаженнями, що перевищують критичну ємність даного ландшафту.

1. *Історія міст і сіл УРСР. Львівська область.* – С.495. 2. *Steczynski M.B. Okolice Galicyi. 10 zeszytow. Lwow, Jablonski.* – 1847. 3. *Limografia Pillera.* – С.102. 4. *Mieg, F. von: Karte des Koenigreichs Galisien und Lodomerien. M 1:28 800,– 1779/1782, Kriegsarchiv in Wien, B.IXa.390. Lusst 170.* 5. *Julian Ursyn Niemcewicz. Podroze historyczne po ziemiach Polskich miedzy rokiem 1811 a 1828 odbyte.* – S.427. – Paryz; Peterburg. – 1858. 6. *Slovník geograficzny Krolewstwa Polskiego i innych krajow slowjanskich. Warszawa, 1884. T.IV.* – С.760. 7. *Steczynski M.B. Okolice Galicyi...* 8. *Центральний державний історичний архів у Львові (ЦДІАУЛ). Село Крисовичі (Krysowice). 1852 р. Ф.186, Оп.9, Спр.210, 5 аркушів. М 1:28 800.* 9. *Steczynski M.B. Okolice Galicyi... № 23829.* 10. *Микулина Е.М. История садово-паркового искусства и эволюция среды: Автореф. дис. ... д-ра арх.* – М., 1984. – С.18–20. 11. *Slovník geograficzny... Опорний план с.Крисовичі Мостиського р-ну. М 1:2 000. Арх. № 3207. Луст № 2. 1975 р.*